

Rajko Topolovec*

SUŠILNICA SADJA IN SADJARSKO-VRTNARSKO DRUŠTVO SV. BOLFENK PRI SREDIŠČU

V sestavku poudarjam predvojno družabnost, zanos ter potem ponos na krajevno sušilnico sadja. Žarišče dogodkov okrog sušilnice je usmerjeno v okupacijsko obdobje, pa tudi v povojni realsocializem, ko je na prehodu petdesetih let iz sušilnice nastala avtobusna garaža na Kogu. Ključna oseba je oče, ki je bil akter dogajanj v zvezi s sadjarstvom in čebelarstvom že pred vojno, med vojno in po njej.

Uvod

Živahnost tridesetih let smo v banovini doživljali tudi na ormoškem koncu. V urbano razvitih področjih so vznikala športna društva in se rojevale nove športne igre, na podeželju pa sta s svojimi aktivnostmi izstopali Društvo kmetijskih fantov in deklet ter Društvo sadjarjev in vrtnarjev. Sociologi so verjetno že tedaj k temu fenomenu pristavili, zagotovo pa bi danes, da ni šlo zgolj za slučajnost, temveč za psihosocialni instinkt ljudskih množic – z mislijo oditi daleč od prihajajočih skrbi, od bližajoče se nove vojne! Minilo je namreč le dobro desetletje od prve svetovne vojne in na obzorju se je spet kazala nova. Vemo pa tudi, in to potrjuje tudi statistika, da vrtnarji doživijo najvišjo starost!

In kaj je iz naslova in uvoda namenjeno za naše Zgodovinske zapise

Živimo v času naglice, ki jo zaznamuje do skrajnosti izpopolnjeno informiranje. In morda prav zaradi tega postajamo spominsko malodušni - češ, tako bo vse nekje zapisano! To ugotavljam, ko se lotim kakšnega - zdaj že zgodovinskega dogajanja, ki ni na vsakodnevem meniju naših informacijskih občil. O tem, da smo v prejšnjem stoletju preživeli kar štiri režime in dve svetovni vojni, je spomin še dokaj svež, a če to obdobje navežem na izbrano temo Društvo sadjarjev in vrtnarjev pri Sv. Bolfenku in še na zgrajeno sušilnico

sadja, pa naletim na skorajda popolno izgubo spomina. Sicer pa bi Štajerci morali vedeti, da so bila v kraljevini naša jabolka paradni konj izvoza Jugoslavije!

Od nastanka društva in izgradnje sušilnice je minilo sedemdeset let in le malokdo na Kogu ve o tem kaj povedati. Tudi fotoaparator tedaj še ni bilo pri roki, kakor tudi ni bilo tistih, ki bi bili pripravljeni o tem kaj zapisati. S sušilnico sadja in sploh z napredkom sadjarstva v našem kraju se »spopadam« tudi zato, ker je bila sušilnica postavljena v očetovem sadovnjaku v Jastrebcih. Zato mi je to pisanje toliko ljubše in so mi tudi toliko bolj ostali ti dogodki v bledem otroškem spominu. Oče kot »prleški vesmešter« je bil namreč tudi pobudnik in aktivni član Društva sadjarjev in vrtnarjev. Mislim, da je zato tudi odstopil zemljišče za postavitev velike društvene sadne sušilnice v Jastrebcih.

Pri zadani nalogi, napisati nekaj o tem našem društvu in sušilnici sadja, sem se še najbolj naslonil na društveno glasilo *Sadjar in vrtnar*. V domačem okolju namreč nisem uspel izvesti niti tega, ali je sušilnica nastala že pred vojno ali v času nemške okupacije.

Nastanek društva in o njegovem največjem uspehu

V mislih, kako začeti in kje še kaj izvesti o društvu in nato še o sušilnici, sem se spomnil na otroški spomin na predvojno glasilo *Sadjar in vrtnar*. Nekaj pohojenih izvodov je »preživelo« vojno viхро oziroma »hišni pretres bolgarskih osvoboditeljev« ob koncu aprila 1945. S takšnim spominskim videnjem naslovnice *Sadjarja in vrtnarja* sem se napotil v Univerzitetno knjižnico Maribor. Po informacijskem posvetu in ugotovitvi, da hranijo vse letnike tega glasila od leta 1913 do 1961, sem najprej prelistal letnik 1940 saj bi po mojem zbledelem otroškem spominu takrat sušilnica že morala stati. Da sem začel listati na pravem koncu, sem se prepričal v aprilski številki,¹ ko sem na

* Rajko Topolovec, upokojeni dipl. ing. org., Abramičeva 14, 2250 Ptuj.

¹ UKM, *Sadjar in vrtnar*, april 1940, Ljubljana.

seznamu podružnic v Srezu Ptuj zagledal tudi Društvo sadjarjev in vrtnarjev Sv. Bolfenk pri Središču. S še večjim veseljem sem se nato zagnal v zadano nalogo.

Poblize pa sem se z novoustanovljeno podružnico srečal v januarski številki letnika 1938, in sicer: *19. decembra je bila tudi pri nas ustanovljena podružnica društva SVD. Kot zastopnik centrale je bil navzoč g. Jakob Žnidaršič. V odbor so bili izvoljeni sledeči: Joško Tomažič iz Vitana za predsednika, Robert Košar iz Koga za podpredsednika, Jakob Zabavnik iz Jastrebcv za tajnika, Anton Topolovec iz Jastrebcv za blagajnika ter še Ivan Šešek, Albin Zabavnik in Alojz Plohl, za odbornike pa; Franc Puklavec in Štefan Seve, pa za nadzornika in preglednika računov. Takoj po občnem zboru pa so še pristopili novi člani, tako lahko pričakujemo, da bo nova podružnica marljivo delala za napredek v sadjarstvu.*

–K.

Podružnica Sv. Bolfenk pri Središču je torej zaživela 19. decembra 1937²

Novo društvo je bilo tudi evidentirano na letni skupščini centrale, 8. maja 1938 v Ljubljani,³ ko se je še poročalo, da je v vseh šestindvajsetih srezih banovine to leto že delovalo 267 podružnic. Na dan prve obletnice društva pa so člani zapisali:⁴

Naša podružnica je v nedeljo 19. decembra 1938 imela redni občni zbor, katerega je vodil predsednik Joško Tomažič, centralno društvo pa je zastopal g. Ivo Bregant iz Ptuja, ki je po zborovanju imel predavanje o temi: »Kako naj oskrbujemo sadovnjak, da bom pridelal zdravo, za trg sposobno sadje«. Klub silnemu mrazu in snegu je bilo predavanje prav dobro obiskano. Poročila o delovanju so bila sprejeta s pohvalo ter je bil soglasno izvoljen stari odbor. Ker se nam obeta letos sadna letina, se prav marljivo pripravljamo na temeljito čiščenje in škropljenje sadnega drevja.

Kot pripombo k tem vrsticam iz januarske številke letnika 1939 lahko zapišem, da o kakšnem namenu društva, da se v bližnji prihodnosti pri Sv. Bolfenku lotijo izgradnje društvene sušilnice sadja, ni bilo nič omenjeno. Da pa je novonastala podružnica pri Sv. Bolfenku takoj postala zelo aktivna, priča objavljeno

poročilo letne skupščine Glavnega odbora SVD oziroma centrale, ki je bila v Celju, dne 21. maja 1939⁵, kjer je bil še kako »glasen« prav delegat s Sv. Bolfenka pri Središču. Na skupščini se je namreč prav on največkrat oglasil, in sicer z naslednjimi pripombami in sugestijami:

- *Sadjarjem se po strokovnih listih, brošurah in reklamnih letakih priporoča toliko različnih načinov in sestav za zatiranje sadnih škodljivcev, da se povprečen kmetski človek v njih ne znajde; osobito v dobi pomladnega škropljenja ...*
- *Zabrani naj se uvoz tujega sadja, dokler še imamo doma dovolj sadja...*
- *Naj se prodaja naše sadje po vsej Jugoslaviji...*
- *Dogaja se, da odkupujejo sadje osebe brez pravice trgovanja...*
- *Ker se na kolodvorskih restavracijah in bifejih prodaja in razstavlja zelo slabo in manj vredno sadje, prosimo SVD, da vpliva na to...*
- *Trgati in vzeti sadje brez vsake odgovornosti (rabutanje) se naj kaznuje kot navadna tatvina...*

Iz naštetih sugestij delegata iz podružnice Sv. Bolfenka je bilo zaznati, da je svež veter iz novonastale podružnice pod predsedovanjem ambicioznega predsednika Joška Tomažiča že začel pihati proti vratom centrale v Ljubljani.

V dobrem letu so člani društva zgradili veliko sadno sušilnico

V septembrski številki društvenega glasila iz 1. 1940⁶ (marčevsko sem že omenil) pa sem naletel na najbolj iskano informacijo, in sicer informacijo o sadni sušilnici v Jastrebcih: *Čeprav pri nas letos nebo sadja ali pa le malo, vendar pa podružnica dela prav živahno. Imeli smo dva izleta v Sv. Barbaro v Halozah in v Vukanovce, kjer smo si ogledali sadno sušilnico in druge zanimivosti. Ves mesec pa je prav živahno v Jastrebcih, kjer pri članu in blagajniku kmetu Antonu Topolovec gradimo lastno veliko sušilnico Dr. Stojkovičevega sistema. Kljub slabemu vremenu gradnja dobro napreduje in bo te dni pod streho, do časa sušenja pa že toliko dogotovljena, da se bo lahko začelo sušiti.*

² UKM, Sadjar in vrtnar, januar 1938, Ljubljana.

³ UKM, Sadjar in vrtnar, junij 1938, Ljubljana.

⁴ UKM, Sadjar in vrtnar, februar 1939, Ljubljana.

⁵ UKM, Sadjar in vrtnar, junij 1939, Ljubljana.

⁶ UKM, Sadjar in vrtnar, september 1940, Ljubljana.

S tem zapisom sem se docela prepričal, da sem tudi v iskanju dodatnih informacij o Društvu sadjarjev in vrtnarjev pri Sv. Bolfenku na pravi poti. Nadaljnje listanje mlajših letnikov, ko o podružnici Sv. Bolfenka še ni bilo sluha, pa potem ni imelo več smisla.

Leto 1941 - leto velikih političnih in družbenih sprememb

Ob lepi udeležbi sadjarjev je naša podružnica zborovala v bolfenski šoli v nedeljo dne 29. decembra 1940.⁷ Občni zbor je vodil predsednik Joško Tomažič iz Vitana, ki se je uvodoma oddolžil spominu v preteklem letu preminulega podpredsednika g. Roberta Košarja, nato pa v obširnem poročilu povedal razvoj podružnice do danes, kar sta s številkami dopolnila tajnik Puklavec in blagajnik Topolovec. Lani je podružnica štela 43 članov; prejeto je bilo 39, odposlanih pa 51 dopisov. Bilo je 9 sej, 2 članska sestanka in dva izleta. Inventar se je povečal za prevozno škropilnico na dve cevi in še za novo zgrajeno sušilnico. Denarni promet je znašal 14.669 Din. Izvoljen je bil z malo dopolnitvijo stari odbor. Sledilo je predavanje zastopnika SVD g. Franja Stajnka iz Ljutomera, ki je obravnaval danes važna vprašana.

Aprilska številka glasila v prelomnem mesecu še ne kaže, da se nam je v tem mesecu zgodila nemška okupacija. Po vrsticah, in še zlasti med vrsticami posameznih prispevkov, pa se že omenjajo črne besedne zveze, kot: *Storimo vse, da v teh hudih časih dobimo iz naših sadovnjakov in vrtov čim več in čim boljšega pridelka.* Nadaljnje številke glasila so bile združene za več mesecev skupaj in še v znatno manjšem obsegu. Iz glasila je izginila tudi moja najbolj iskana rubrika - *Vesti iz naših podružnic.*

Ob koncu leta 1941 pa sem v glasilu prebral tudi ta sestavek urednika:

Proč z malodušnostjo! Nič oklevanja! Res nas je manj, zato se moramo s tem večjo vnemo in s tem večjim zaupanjem okleniti organizacije in jo na vse strani podpirati. Moja srčna želja je, da se dvajsetletno prizadevanje našega društva in 28 letno delo »Sadjarja in vrtnarja« krepko nadaljujeta v blagor vsakega posameznika in v prospeh celotnega narodnega gospodarstva.

M. Humek – urednik.

Še krajše pa je bilo zapisano o sadni letini in o delu Glavnega odbora SVD za leto 1940, katerega letna skupščina je bila 5. oktobra 1941 v Ljubljani.

»Sadjar in vrtnar« je preživel le v italijanski okupacijski coni

Tudi v naslednjem okupacijskem letu je glasilo izhajalo v skromni obliki. Nekaj podružničnih vesti je objavljenih le z Dolenjske, slovenskega dela Primorske in iz okolice Ljubljane. Tudi cenik sadja in samega glasila *Sadjar in vrtnar* je naveden v lirah. Čeravno MUK hrani tudi te letnike v vezani obliki, pa ni mogoče trditi, da so glasilo dobivali tudi člani podružnic iz nekoč celotne Dravske banovine. Preseneča pa me tudi nagovor uredništva ob koncu leta:

Že je minilo 22 let, odkar je stopila na plan SVD kot strokovna organizacija, ki skrbi za napredek našega sadjarstva in vrtnarstva. Tudi »Sadjar in vrtnar« je do sedaj krepko premagoval težave vojnih let. Hoče biti še naprej živ organ, ki veže med seboj naše članstvo. Vsem sotrudnikom našega lista želimo blagoslovljeno Novo leto.

Uredništvo

Zanimiva je tudi naslovna fotografija glasila za november – december, s podnapisom: *Nagle italijanske enote ob pohodu v Donskem kolenu.*

Tudi preostala vojna leta glasilo ni doseglo vseh nekdanjih članov. Ob novem letu 1943 je uvodnik posvečen tridesetim letom glasila. V tej številki je tudi nekrolog ob smrti g. Martina Umka, ki je bil predsednik centrale in tudi urednik glasila *Sadjar in vrtnar* od samega začetka leta 1913. Zanimivo pa je tudi to, da je glasilo med italijansko okupacijo obdržalo slovenščino, kar potrjuje tudi naslovnica⁸. Kot pred vojno, se je spet pisalo o sušenju sadja in izgradnji sušilnic. V eni od številk je bila tudi objavljena tehnologija sušenja sadja v sušilnici tipa, Dr. Stojković, kakršna je tedaj že četrto sezono obratovala v Jastrebcih pri Sv. Bolfenku. Prav iz tega razloga posredujem faksimile narisa⁹ in tlorisa sušilnice tipa Dr. Stojković.¹⁰

⁸ UKM, fotokopija primerka naslovnice glasila prvega četrletja 1943, Ljubljana.

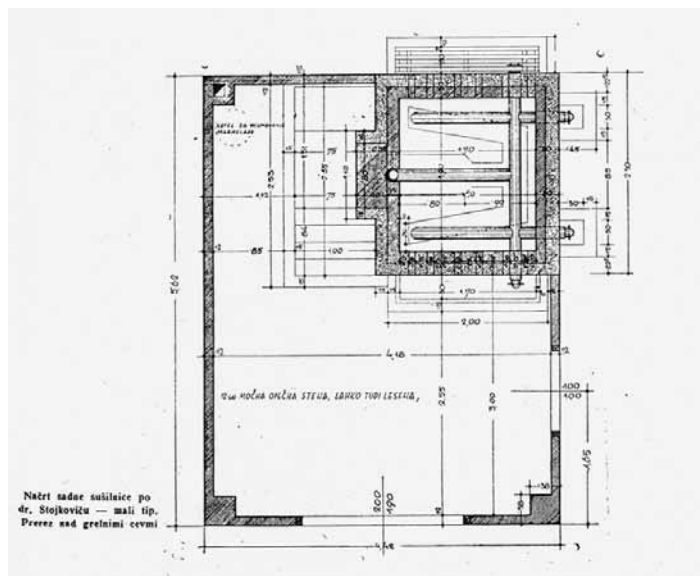
⁹ Prav tam.

¹⁰ UKM, *Sadjar in vrtnar*, april-maj-junij, 1943, Ljubljana.

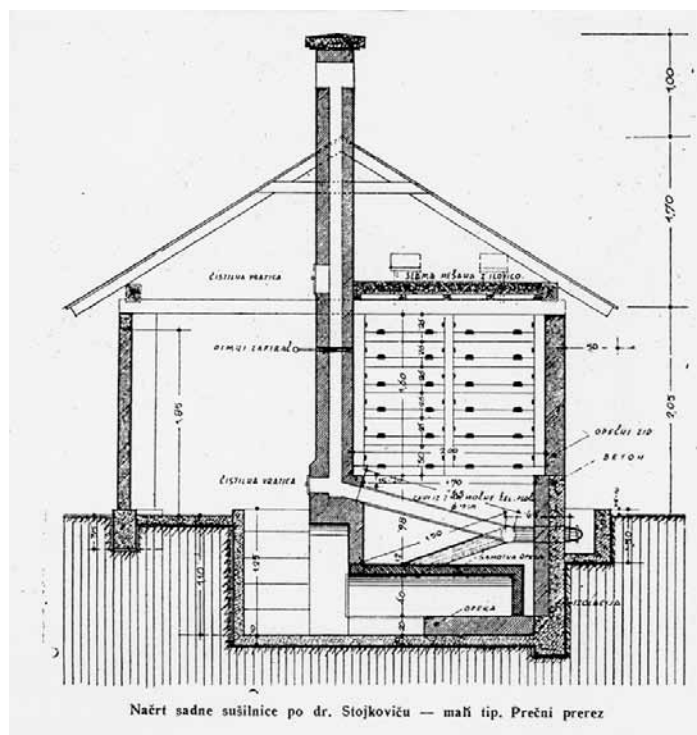
⁷ UKM, *Sadjar in vrtnar*, januar 1941, Ljubljana.

Naslovnica glasila Sadjar in Vrtnar,
jan., feb., mar., 1943.

Načrt sadne sušilnice po dr. Stojkoviću,
mali tip. Prerez nad grelnimi cevmi.

Načrt sadne sušilnice po dr. Stojkoviću,
mali tip. Prečni prerez.

Leto 1945 - ponovno velike politične in družbene spremembe

(Letnik 1945 in zanimivosti iz ostalih glasil, ki so izhajala do leta 1961)

- Prva številka je izšla septembra s prenovljeno – realsocialistično naslovnico. Velika lopata, ki je segala čez celo naslovnico, je bila tudi podlaga za še staro podobo in ime glasila. Uvodnik pa je predstavljal velik portret maršala Tita s podnapisom: *Tako nam govori maršal Tito.*

Ponovno so se pojavili predvojni pisci in še novi iz drugih delov Jugoslavije. Zaslediti je bilo nekaj oglasov iz podružnic celotne Slovenije, toda podružnice Sv. Bolfenka ni bilo več med njimi. V oktobrski številki, leta 1945, pa je bil objavljen naslednji poziv starim-novim podružnicam: *Vse člane pozivamo, da pohitijo z poživljanjem podružnic. Skličite občne zборе in predložite članske imenike že v novembru, ker bo skupščina v decembra.*

Decembra pa je bilo še razbrati voščilo: » *Vesele Božične praznike in srečno Novo leto*«

- V letu 1946 so se začeli v glasilu pojavljati tudi takšni sestavki:

»Nova doba – novo delo«!, Danes je dolžnost nas vseh, da slehernega državljana povežemo v skupno delo – v zadrugo,

Prvi opis koloradskega hrošča je bil priobčen v številki za junij – julij, v novembrski pa tudi opis ameriškega kaparja.

- Z letom 1949 pa se je začelo novo štetje glasila. V dolgoletni naslov se je vrinila še beseda vinogradništvo. Polni naslov glasila je tako bil *Sadjarstvo - vinarstvo - vrtnarstvo*.
- Leta 1950 pa so se v glasilu pojavljali tudi takšni sestavki:¹¹

Posebno pogrešamo prispevke iz KOZ..., Zadrugniki urejajo obhišnice socialistične vasi..., Če bi na vseh obhišnicah člani posadili vsaj 10 do 15 dreves po navedenem razporedu, bi imeli zadrugniki dovolj sadja za lastno in združno uporabo....

- Z letom 1951 so se ponovno pojavile že stare in še nove rubrike, kot:

Naročniki pišejo ..., Novosti in zanimivosti ..., Mladi zadrugniki....

V podobnem tonu in z v realsocialističnem stilu oblikovanimi naslovniciami je glasilo izhajalo do leta 1961.

- Pregled skozi celotno dobo izhajanja glasila:¹²
1913 do 1922 *Slovenski sadjar*
1923 do 1948 *Sadjar in vrtnar*
1949 do 1954 (novo štetje letnikov)
1955 do 1961 *Sadjarstvo – vinarništvo – vrtnarstvo*
(in spet staro štetje)

Zdaj pa še o naši sušilnici po spominu »nas, starih Jastrebcianov«

Pobudnikov in ustanoviteljev društva, kakor tudi prostovoljnih graditeljev naše sušilnice, ni več med živimi. Marsičesa o njej pa se vendar spomnijo še živeči »mladinci« iz Jastrebccev. Med te se prištevam tudi sam, saj sem bil kot radoveden kratkohlačnik in še kot najbližji sosed večkrat zraven dogajanja.

Spominska slika mi tako pove, da se je v sušilnici zakurilo ob zorenju sliv in »goričkih« breskev. Nato se je kurilo neprestano do poznih hrušk in jabolk. S prekinitvami oziroma ohladitvami bi namreč s šamotom obzidana peč in dimovodni kanali hitreje propadali. Spomnim se tudi, da so večji kmetje dovažali sušiti z vozovi in da je moral še vsak, glede na količino sadja, dostaviti tudi drva. Bližnji sosedje iz Jastrebccev pa so se posluževali samokolnic. Jabolka in hruške so na krhlje narezali že doma, sliv in breskev, ki so se sušile že kak mesec prej, pa ni bilo treba posebej pripravljati, ali pač, če je kdo želel odstraniti koščice. Drva naj bi bila kvalitetna in suha v obliki meter dolgih polen. Še kako se je jezil sušilec, zlasti še ponoči ob petrolejki, če kakega štora (panja) ni mogel spraviti v peč, ne da bi ga poprej še obdelal s sekiro.

Tehnologija sušenja, kar je razvidno tudi iz predstavljenih tehnoloških načrtov sušilnice, je temeljila na tem, da se je toplota iz prečno zazidanega tunela peči in tudi iz labirintno speljanih dimnih cevi iz pločevine, dvigala v prostor – komoro za sušenje. V njej pa so bile na pomičnih vodilih etažno nameščene lese (90 cm široke in dva metra dolge lesene rešetke). Na izvlečenih lesah iz komore v delovni predprostor pred sušilno komoro se je sadje med sušenjem kontroliralo in po potrebi tudi prebiralo. Vsaka lesa iz obeh etaž je zaradi toplotne izolacije imela še lastna vratca, celotna komora pa še dodatna skupna vrata. Temperatura v sušilni komori je morala biti takšna (od 50 do 75 stopinj C), da se v sadju niso uničili vitamini in da se ni karameliziral sadni sladkor. Izhlapajoča vlaga iz komore se je širila na prosto skozi odprtine na podstrešje sušilnice, zato je med sušenjem tudi dišalo po vseh Jastrebcih. Ves postopek je trajal okrog 30 ur.

»Postranske zadeve« o nadvse zanimivem času delovanja naše sušilnice

Čeravno je sušilnica obratovala le nekaj sezon, pa so bila ta leta, kot sem že uvodoma zapisal, najrazburljivejša in negotova v prejšnjem stoletju, saj so bile to vladavine kar treh vladarjev: Petra, Hitlerja in Tita. Sam se megleno spomnim le dogodkov iz obdobja Hitlerja in Tita.

Da je ponoči ob petrolejki delo sušilca šlo hitreje od rok, kar je še zlasti veljalo za prebiranje krhljev na lesah, in da sušilca ne bi premagal spanec se je ta vsakega obiska v poznih večernih ali nočnih urah razveselil.

¹¹ UKM, Sadjar in vrtnar, marec 1950, Ljubljana.

¹² COBISS.SI: UKM.

Tudi moj, čez sedemdeset let star dedek - oča, kot smo jim rekli, so v že hladnih jesenskih večerih znali zaiti v prijetno toplo in dišečo sušilnico. Nekega večera, ko se je prebiranje krljev na lesah zavleklo, pa so se v sušilnici srečali z »nekšnimi smrkavci«, ki so starega očeta skupaj s spremljajočim psom Tarzanom, ki je rad lajal, tako rekoč nagnali iz sušilnice. Zadirčno so ga ogovorili: »Ti, stari, bi ob tej uri že moral biti v postelji«. Naslednji dan pa so se oča spraševali, kdo neki bi bili ti preganjalci, ki so pod plašči nosili brzostrelke. S posmehom jih je nato podražil še sin (moj oče) in še vprašal, ali so morda nosili tudi rdeče zvezde, česar seveda oča pri slabi svetlobi in svojih letih niso opazili. Tarzana je nato neko noč pobralo, saj je »na oboje« nočne sprehajalce skozi Jastrebcce opozorilno lajal. »Ti oboji« so bili mišljeni sprehajalci z zvezdo in oni z adlerjem na kapah. Oboji so si namreč spotoma ob že hladnih nočnih službah v sušilnici radi napolnili žepe s toplimi krlji. Po očetovi vednosti je srečanje »obojih« v sušilnici, med že malce osivelimi graničarji iz Gornje Radgone in domačimi mladinci z rdečo zvezdo, minilo »dostojanstveno« – brez regljanja strojnic (očetu žal ni bilo dano, da bi dogodek po letu 1991 še kje zapisal).

V času vojne vihre, v aprilu 1945, pa je tudi sušilnica doživela rušilno moč bolgarske artilerije, a ne tolikšne, da ne bi mogla škode oče in sosed Albin, ko sta že popravila vsak svojo zažgano domačijo, še zasilno popraviti. Tako bilo v prvih letih realsocializma v sušilnici marsikateri jesenski večer delovno in tudi veselo. Po opravljenem prebiranju sadja na lesah so večerni pomagači znali Albina, ki je opravljal sušenje po vojni, pripraviti še do tega, da je po opravljenem delu stekel domov po frajtonarico. Spodnji sosed, Kerenčičev Ciril pa je v sušilnico prinesel svojo brenkalo.

Takšno družabno in delovno vzdušje pa je trajalo le nekaj povojnih sezon sušenja – dokler se tudi v praksi ni odrazila tako imenovana kolektivizacija, ki jo je kot idejo v realnost vse bolj vključeval »Kardeljev socializem na vasi«. Tudi vedno večje obvezne oddaje kmečkih pridelkov (sadje ni bilo izvzeto) in še neznosno visoki davki so kmeta povsem dotolkli. Tisti »kulaki«, ki ob teh tegobah niso znali »molče trobentati«, pa so pogostejše začeli dobivati »vabila« na orožne vaje (beri za družbeno prevzgojo), ki se je največkrat izvedla kot vožnja lesa iz zaplenjenih gozdov na Pohorju. (Za slednje trpinčenje imam v mislih prav očeta). Vse to pa je kmeta spravilo v gospodarsko in tudi družabno

ravnodušnost in popolno malodušnost. K prenehanju sušenja pa je pripomogel tudi ameriški kapar. Tako ni nič nenavadnega, da je naša sušilnica zaspala. Potrebna pa je bila tudi generalne obnove.

Ob koncu petdesetih let se je na Kogu vzpostavljala avtobusna povezava z Mariborom. Pogoj, da bo avtobus vozil, je bila garaža zanj. Še kako je očetu, ki mu je bila zadana ta naloga, prišla prav strešna kritina, pa tudi zidna opeka, vrata, okno in še kaj, iz že lep čas propadajoče sušilnice. Na lokaciji nekdanje sušilnice stoji danes garaža.

*Lokacija »naše« sušilnice
(danes garaže) v Jastrebcih.*

Zdaj pa še nekaj o sadjarstvu na Kogu v obdobju realsocializma in poznejših let

»Odsek za notranje zadeve Ljutomer je izdal 20. novembra 1947 odločbo, št. 1841/1, s katero je dovolil ustanovitev »Sadjarsko vrtnarske podružnice pri Sv. Bolfenku na Kogu. Podružnico vodi Anton Topolovec.«¹³

V realsocializmu so nas v šoli in še kje učili, da nam je ameriški imperializem podtaknil koloradskega hrošča in ameriškega kaparja. In tega zornega kota tudi ocenjujem gornje sporočilo, iz katerega je razumeti vso skrb za sadovnjake in tudi spoznanje, da se je oblast spomnila na še vedno ljubiteljskega sadjarja pri Sv. Bolfenku.

¹³ . Tonček Luskovič, Kog, Velenje 2009, str. 370

»Poverjenišтво za kmetijstvo pri OLO Ljutomer je KLO Kog obvestilo, da je določen plan škropljenja sadnega drevja, ki za Kog v letu 1950 določa škropljenje 3.300 dreves. Pripominjamo, da je treba za škropljenje v novembru in decembru izkoristiti najmanj 8 dni, kar pomeni, da je plan škropljenja za november in december 880 dreves, ostalih 2420 pa je v planu v spomladanskih mesecih. Poročajte na posebnem obrazcu.«¹⁴

Iz te »zapovedi« iz l. 1950, ki se je prav tako tikala očeta, pa ni zaznati le skrbi oblasti za sadovnjake, temveč se vidi tudi vsa tipičnost etatizma, strogo planskega gospodarstva, ki smo se ga še oklepali, čeravno smo bili že skregani s SZ.

Ob vsem prebranem sem se tudi sam spomnil, da smo imeli v teh kritičnih letih pri hiši dvoje »vsiljenih« skladišč za škropljenje sadnega drevja. Kot prvo škropivo omenjam nemški mixdrin (emulgiran karbolej), ki so ga k hiši dostavili Nemci v pločevinastih sodih za celotno občino - Gemeinde Kaag. Smrdečo in verjetno tudi strupeno vsebino je potem oče delil po vsej občini. Povojno sredstvo za borbo proti amerškemu kaparju pa je bil rumensan (arzenova spojina), ki je bil menda še bolj strupen od nemškega mixdrina, saj nam je zaradi skladiščenega rumensana celo poginila krava. Neko noč se je odvezala od jasli in si v skednju poleg detelje privoščila še nekaj oblizov rumensana, ki je iztekal iz prerjavelih pločevink. Zastrupitev smo ugotovili po rumenem gobcu in jeziku živali. Sicer pa so lep čas po škropljenju bili rumeni tudi delavci, ki so škropili s tem rumenim škropivom.

Tudi v že bolj umirjenih letih prejšnjega stoletja očetu žilica ustvarjalnosti ni dala miru. Poleg vseh mogočih ročnih del kot »prleški vesmešter« se je še vedno ljubiteljsko ukvarjal s sadjarstvom in tudi s čebelarstvom. Za zasluge v čebelarstvu je v osemdesetih letih prejel najvišje slovensko čebelarsko odlikovanje – zlati znak Antona Janše. Nekaj let pa je raziskovalno sodeloval s Sadjarsko-vinarskim inštitutom v Mariboru. Pozabljen pa ni bil tudi takrat, ko se je sredi petdesetih let v sklopu KZ Kog in SZDL organizirala nekakšna kmetijsko-gospodarska šola za odrasle.¹⁵ Kot praktik in teoretik je oče prevzel pouk sadjarstva in čebelarstva. Šola (tečaj) je bila na Kogu toplo sprejeta in se je v naslednjih letih nadaljevala.

V sklopu kmetijsko-gospodarske šole (tečaja) je bila leta 1954 tudi gospodinjska razstava¹⁶ (Jožko Tomažič, učiteljica gospodinjstva, Peter Orešnik, Jože Klanjčar, Anton Topolovec in Micika Zabavnik so vodili izobraževanje).

Še danes mi kakšen »priletni« tečajnik pove da mu je oče dal osnove za nadaljnje delo v sadjarstvu ali čebelarstvu. V poznih letih pa je oče tudi še napisal kakšen strokovni ali tudi kritični članek za objavo v Čebelarju, Kmečkem glasu in še kje.

Ključne besede

Sušilnica sadja, Sv. Bolfenk pri Središču, Sadjar in vrtnar, sadjarsko-vrtnarsko društvo.

Ustni viri

- Osebni spomini: Milica (Pevec) Žganec, Pepika (Pokrivač) Luci, Tonček Topolovec.
- Lastni spomini in fotografija današnje garaže na temeljih nekdanje sušilnice.

Pisni viri

- *Sadjar in vrtnar* (od 1938 do 1948) - staro štetje.
- *Sadjar in vrtnar* (od 1949 do 1954) - novo štetje.
- *Sadjarstvo vinogradništvo vrtnarstvo* (od 1955 do 1961).

Spletni vir

- COBISS: UKM.

¹⁴ Tonček Luskovič, Kog, Velenje 2009, str. 374

¹⁵ Tonček Luskovič, Kog, Velenje 2009, str. 387

¹⁶ Fotografija je last družine Mlinarič iz Vitana.

Literatura

- Tonček LUSKOVIČ: *Kog*, Velenje 2009.
- Rajko TOPOLOVEC: *Vse je za povedati – spisi in pisma*, Ptuj 2009.

Povzetek

V burnem času tik pred drugo vojno se je leta 1938 tudi pri Sv. Bolfenku osnovalo Društvo sadjarjev in vrtnarjev. Začetna zagnanost je bila tako intenzivna, da je društvo potem v dobrem letu zgradilo veliko sadno sušilnico, ki je nato dejansko obratovala v času kralja Petra, Hitlerja in Tita. V svinčenih letih za kmeta – kulaka in zaradi ameriškega kaparja, pa tudi zato, ker ni bilo sredstev za remont, so v začetku petdesetih let nehali s sušiti sadje, še uporabni gradbeni material pa se je kot skupno dobro nato uporabil za avtobusno garažo na Kogu. Za popestritev prispevka sem ob sadni sušilnici in sušenju sadja opisal še vzporedne dogodke, skrb za sadne nasade za časa okupacije kot tudi v povojnem realsocializmu.